

ЗБЛИЖЕННЯ І ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На вересневому самміті 2000 р. у Парижі Україна ще раз підтвердила європейський напрямок власного розвитку і продовжує інтегруватися в європейські та міжнародні економічні об'єднання. Це потребує, зокрема зближення та гармонізації законодавства України із правилами міжнародної торгівлі¹. Перед українською юридичною наукою постає завдання забезпечити методологічні засади цього процесу, вивчити принципи підходи до зближення та гармонізації законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС).

Приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС чи іншого інтеграційного об'єднання по-різному позначається в нормативних актах. Так, згідно зі ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співдружностями та їх державами - членами (далі - УПС), підписаної в Люксембурзі 16 червня 1994 р., ратифікованої Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., "важливою умовою для зміцнення економічних зв'язків між Україною та Співтовариством є зближення існуючого і майбутнього законодавства України з законодавством Співтовариства"². В Указі Президента України від 11 червня 1998 р. "Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" визначається, що зближення національного законодавства буде відбуватись шляхом *адаптації* законодавства України до законодавства ЄС³. У ст. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. "Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" зазначено, що адаптація законодавства включає в себе три етапи, завершальним серед яких слід вважати підготовку розширеної програми *гармонізації* законодавства України із законодавством ЄС⁴.

Поняття *зближення*, *гармонізація*, *адаптація* законодавства відрізняються за формами і методами правового регулювання, результатами, на досягнення яких спрямовано цей процес. На думку Ю.О. Тихомирова, *зближення* законодавства - це "загальний курс держав на визначення загальних напрямів узгодженого розвитку національних законодавств, на подолання правових розходжень і розробку загальних правових рішень". Автор використовує поняття *гармонізації* законодавства поряд чи замість поняття *зближення* законодавства, посилаючись на "Договір між Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією про поглиблення інтеграції в економічній та гуманітарній галузях", в якому цілі зближення та гармонізації законодавства є ідентичними. Поняття *зближення*, *гармонізація*, *уніфікація*, *модельна законотворчість* відносяться також до напрямів і форм узгодженого правового розвитку держав⁵.

Правотворча діяльність щодо зближення законодавства України із законодавством ЄС погребує однозначного визначення змісту цих понять. У цьому контексті інтерес становить їх розуміння в праві ЄС, а також співвідношення вищеназваних термінів у праві ЄС та міжнародному праві.

Гармонізація і зближення національних законодавств у праві ЄС

У ст. 3 (1) (h) Римського Договору зближення (*approximation*) законодавств держав - учасниць ЄС із законодавством ЄС є одним з видів діяльності Співтовариства і складає невіддільну частину Спільного ринку Співтовариства⁶. Фахівці з права ЄС не мають спільної думки, чи однакові

поняття *зближення* та *гармонізація* в законодавстві ЄС. Американські юрист Берманн, Говель, Давей і Фокс вважають, що *approximation* в англійському варіанті Римського Договору є не зовсім вдалим перекладом оригінальних текстів договору: *rapprochement* у французькому та *Angleichung* у німецькому. У голландському варіанті однаковий вираз *nader tot elkaar brengen* дослівно перекладається як "привести у відповідність". Крім того, в ст. 93, 95 і 13 Римського Договору поняття *гармонізація* може бути синонімом поняття *зближення*. Це свідчить про те, що, як стверджують названі вчені "approximation" та "harmonisation" у тексті Римського Договору мають однакове значення та однаковий зміст. Проте багато фахівців з європейської права дотримуються погляду, що поняття *зближення* та *гармонізація* в законодавстві ЄС повинні вживатись у різному значенні, як це передбачалося фундаторами Римського Договору⁸. Ми поділяємо їх думку і вважаємо, що *гармонізація* та взаємне визнання національних правил (далі - взаємне визнання) є методами зближення права держав-учасниць ЄС.

Метод *гармонізації* в праві ЄС означає імплементацію державам-учасницями ЄС загальних правил, які впливають з положень первинного (Договори про створення і розвиток Європейських Співдружностей: Римський Маастрихтський) і вторинного права ЄС (вторинне складає решта нормативних актів). Такі загальні правила не передбачають уніфікацію національного законодавства, тому що застосовуються виключно з метою забезпечення належного функціонування Спільного ринку Співтовариства⁹.

Процес *гармонізації* національного законодавства в ЄС відповідно до ст. 94, 95 Римського Договору здійснюється шляхом видання директиви Радою Міністрів або Комісією ЄС за згодою Європейського Парламенту і Комітету з економічних і соціальних питань. Директива згідно зі ст. 249 (Римського Договору) обов'язкова для кожної держави-учасниці, які адресована, стосовно очікуваного результату, але зберігає за національними владами свободу вибору форм і методів дій щодо її імплементації.

Методи зближення законодавства держав-учасниць ЄС

Історія створення Спільного ринку Співтовариства свідчить про те, що *гармонізація* законодавства держав-учасниць ЄС здійснювалась і здійснюється в таких формах: а) *повна гармонізація* – положення директиви ЄС мають якомога найбільш дослівно та повністю бути імplementованими в національному законодавстві; б) *часткова гармонізація* - зближається лише національне законодавство, що регулює торговельні та інші відносини з державами-учасницями ЄС, а інше внутрішнє законодавство залишається незмінним; і *мінімальна гармонізація* – директиви ЄС встановлюють загальні правила вигляді обов'язкових мінімальних стандартів *de minimis*, але держави-учасниці можуть дотримуватись більш високих стандартів; г) *альтернативна гармонізація* - держави-учасниці та суб'єкти господарювання самостійно обирають між гармонізованими загальними правилами законодавства ЄС положеннями національного законодавства¹⁰. Найбільш успішно *гармонізація* була здійснена у сферах регулювання свободи ділового заснування і надання послуг на внутрішньому ринку Співтовариства.

Метод взаємного визнання новіший за метод *гармонізації* в праві ЄС. Його вперше сформульовано Комісією ЄС в Білій книзі "Формування внутрішнього ринку", в якій пропонувалось спростити метод *гармонізації* права ЄС і замінити його, по можливості, методом взаємного визнання. Цей метод уперше застосовано Судом ЄС в справах *Dassonville* та *Cassis de Dijon*¹¹ для усунення перепон, що заважають свободі руху товарів в ЄС. Суд ЄС сформулював мето

для всіх держав-членів ЄС (ст. 234 Римського Договору). У сфері міжнародного торговельного права аналогічний орган, який міг би називатися Міжнародним комерційним судом, не створений і з різних причин політичного та економічного характеру в найближчий час створений не буде. Тому завдання створення і тлумачення норм міжнародного торговельного права виконують так звані *формулюючі агенції*. Вони можуть створюватись як урядами держав (Комісія ООН з міжнародного торговельного права - ЮНСІТРАЛ, Інститут уніфікації міжнародного приватного права - УНІДРУА, Гаагська конференція міжнародного приватного права), так і неурядовими організаціями, мультинаціональними корпораціями та діловими колами різних держав (Міжнародна торговельна палата, торговельні асоціації – ГАФТА, ІАТА). Ці агенції формують правові норми і розповсюджують інформацію про гармонізоване законодавство серед бізнесменів та представників держав.

На відміну від права ЄС, в міжнародному торговельному праві не використовуються поняття *адаптація* та *зближення* законодавства. Процес створення однакового правового регулювання в галузі міжнародного торговельного права характеризується як *уніфікація* або *гармонізація* законодавства. Одні вчені вважають, що поняття гармонізації вживається задля визначення глобального законодавчого процесу на міжнародному рівні, спрямованого на створення гармонічного режиму регулювання міжнародних торговельних відносин. Уніфікація ж розуміється як один з методів гармонізації, який виявляється в створенні єдиного, уніфікованого законодавства про міжнародну торгівлю в різних державах¹⁴. Але, на нашу думку, не існує чіткої межі між поняттями уніфікації та гармонізації в міжнародному торговельному праві. Тому уніфікація може бути досягнута шляхом створення як міжнародних конвенцій, так і модельних законів¹⁵. При цьому закони окремих країн, прийняті на основі модельного, можуть відрізнитися один від одного. Поняття уніфікації та гармонізації вживаються як синоніми, наприклад, у звіті Генерального секретаря ООН “Прогресивний розвиток міжнародного торговельного права”, в працях професора Боннель¹⁶.

Гармонізація і уніфікація міжнародного торговельного законодавства спрямовані на досягнення однієї мети – однакового режиму правового регулювання міжнародних відносин, що можна зробити за допомогою трьох методів. Перший - *метод створення двосторонніх або багатосторонніх міжнародних угод (конвенцій)*. Прикладом результату застосування цього методу є Брюссельська Конвенція “Про коносаменти” 1924 р., Нью-Йоркська Конвенція “Про визнання та виконання рішень іноземних комерційних арбітражів” 1958 р., Віденська Конвенція “Про угоди міжнародної купівлі-продажу товарів” 1980 р. Другий – *метод модельної законотворчості* передбачає створення модельного законодавства, яке має рекомендаційний характер. При цьому застосовується звичайний законодавчий процес за конституцією держави, на території якої вводиться в дію закон. Найбільш вдалим прикладом модельного законодавства є Модельний закон ЮНСІТРАЛ “Про міжнародний комерційний арбітраж”. За даними ООН, його прийняли за основу двадцять п'ять держав, у тому числі Україна і Російська Федерація¹⁷, однак майже всі держави змінили низку положень Модельного закону. Так, Україна і Російська Федерація звузили та конкретизували сферу дії закону, а також виключили норму, яка надає сторонам право уповноважити арбітрів виступати як посередники (*amiable compositeur*). Ці зміни, хоч і внесли певні особливості до правового статусу міжнародного комерційного арбітражу в різних державах, але, на думку експертів ООН, не є вагомими перешкодами для гармонізації міжнародного торговельного права. Третій – *контрактний метод* передбачає кодифікацію торговельних звичаїв та практики неурядовими

Таким чином, зближення законодавства України із законодавством ЄС виключає уніфікацію правових систем України і ЄС, тобто створення єдиних правових норм в Україні та ЄС. Зближення законодавства України з законодавством ЄС може здійснюватись шляхом прийняття загальних правил та мінімальних стандартів, метою котрих є сприяння росту конкурентоспроможності економіки України в єдиному Європейському просторі. Зближаючи національне законодавство із законодавством ЄС Україна може використовувати методи гармонізації та взаємного визнання, тобто сприйняти технічні санітарні та промислові стандарти ЄС, гармонізувати власне законодавство із загальними правилами, встановленими директивами ЄС.

На наш погляд, чітке розмежування понять *зближення*, *уніфікація* та *гармонізація* в міжнародному праві не має такого важливого практичного значення як у праві ЄС. Більш важливим для досягнення однакового режиму правового регулювання міжнародних відносин є розуміння різниці між методами гармонізації міжнародного права.

Отже, визначення змісту понять зближення і гармонізації законодавства в праві ЄС необхідне для успішного здійснення правотворчої діяльності і адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

¹ Саймонс У. Содружество Независимых Государств и правовая реформа: гармонизация частного права // Право на этапе перехода. - Весна 2000. - С. 18-25.

² Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співдружностями та їх державами - членами: Закон України від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 46. - Ст. 415.

³ Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р. із змінами від 12 квітня 2000 р. // Офіційний вісник України. - 1998. - № 24. - Ст. 870; 2000. - № 15. - Ст. 609.

⁴ Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. // Офіційний вісник України. - 1999. - № 33. - Ст. 1735.

⁵ Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. - М., 1996. - С. 75.

⁶ Договір про створення Європейського Співтовариства 1958 р. // Європейський Союз. Консолідовані договори / За ред. В.І. Муравйова. - К., 1999. - С. 45 - 206.

⁷ Bermann G. A., Goebel R. G., Davey W. J., Fox E. M. European Community Law. - West Group, 1986. - P. 430;

⁸ Mathijsen P.S.R.F. A Guide to European Union Law. - Sweet and Maxwell, 1999. - P. 352.

⁹ Lewis X. A Common Law Fortress Under Attack: Is English Law Being Europeanized? // Columbia Journal of European Law. - 1995/96. - Vol 2. - P. 9.

¹⁰ Slot P.J. Harmonisation // European Law Review. - 1996. - N 21. - P. 378 - 379.

¹¹ Справа 8/74 Procureur du Roi v. Dassonville [1974] ECR 837; Справа 120/78 Rewe Centrale v Bundesmonopolverwaltung für Branntwein [1979] ECR 649.

¹² White Paper on preparing associate states of Central and East Europe for the integration into the internal market of the European Union // COM (95) 163.

¹³ The Geneva Protocol on Arbitration Clauses of 1923, League of Nations // Treaty Series. - 1924. - Vol XXVII № 678. - P. 157; Convention Relating to a Uniform Law on the Formation of Contracts for the International Sale of Goods, July 1, 1964, Annex I (Uniform Law on the Formation of Contracts

- for the International Sale of Goods) // United Nations Treaty Series. - 1972. - № 834.
- ⁴ Rossett A. Critical Reflections on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods // Ohio State Law Journal. - 1984. - № 45. - P. 265-305.
- ⁵ David R. The Methods of Unification, American Journal of Comparative Law. - 1968. - № 16. - P. 19.
- ⁶ Progressive Development of the Law of International Trade: Report of the Secretary-General of the United Nations // U.N. GAOR, 21st Sess. - 1966; Bonell M. J. Unification of Law by Non-Legislative Means: The UNIDROIT Draft Principles for International Commercial Contracts // American Journal of Comparative Law. - 1992. - № 40. - P. 617.
- ⁷ Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 г. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 25. - Ст. 198; О международном коммерческом арбитраже: Закон Российской Федерации от 7 июля 1993 г. // Ведомости Съезда народных депутатов и Верховного Совета Российской Федерации. - 1993. - № 32. - Ст. 1240.
- ⁸ Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів: Указ Президента України від 4 жовтня 1994 р. із змінами від 1 липня 1995 р. // Урядовий кур'єр. - 1994. - 6 жовтня; 1995. - 6 липня; Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України: Указ Президента України від 4 жовтня 1994 р. // Там само. - 1994. - 6 жовтня.
- ⁹ Саймонс У. Указ. праця. - С. 19.

Надійшла до редколегії 13.10.2000

Рекомендована до друку кафедрою конституційного та міжнародного права Донецького національного університету.

О. Мерезко

ОСНОВНІ КОЛІЗІЙНІ ТЕОРІЇ В ДОКТРИНІ ТА ПРАКТИЦІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА США

Перед судами США під час вирішення справ, пов'язаних з наявністю ноземного елемента і необхідністю розв'язати колізію законів, постають, як правило, два головні питання: по-перше, чи є суд, в якому розглядається дана справа, належним судом (*proper forum*)?; по-друге, якщо цей суд є належним, законодавство якої держави чи штату слід застосувати в цій конкретній справі? Для отримання відповіді на вказані питання американські судді користуються низкою теорій розв'язання колізії законів, які поступово сформувалися в юридичній доктрині та судовій практиці США (їх налічується від 8 до 10). Ці теорії застосовуються щодо колізії законів як штатів, так і різних держав.

Таким чином, коли американський суд повинен визначитися, законодавство якої країни треба обрати для вирішення конкретної справи, обтяженої іноземним елементом (іншими словами, коли ані Конституція, ані законодавство США не вказують прямо, яке право слід застосувати в цій ситуації), він у першу чергу має вирішити, якою колізійною теорією (*conflict of law theory*) йому слід скористатися. Як свідчить практика, кожна з них має не тільки позитивні сторони, але й певні недоліки, і в кінцевому підсумку застосування судом до однієї й тієї самої справи різних теорій може призвести до різних, навіть протилежних результатів.